

ПЕРАВЕРЗЕВА Юлія Аляксандраўна, кандыдат педагагічных навук, старшы выкладчык кафедры менеджменту інфармацыйна-дакументнай сферы Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў.

Сфера навуковых інтарэсаў – пытанні сацыяльна-эканамічнай дзейнасці бібліятэк, бібліятэчнага фандрэйзінгу, абслугоўвання карыстальнікаў бібліятэк.

Аўтар публікацыі ў часопісе «Веснік Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў» з 2007 года.

САЦЫЯЛЬНАЕ ПАРТНЁРСТВА ЯК МЕХАНІЗМ УСТОЙЛІВАГА РАЗВІЦЦЯ БІБЛІЯТЭК

У артыкуле разгледжаны канцэптуальныя падыходы да вызначэння сутнасці сацыяльнага партнёрства бібліятэк: маральна-этычны, грамадзянскі, інстытуцыянальны, гаспадарчы. Акрэслена праблема нераспрацаванасці метадычнага забеспячэння працэсаў рэалізацыі сацыяльных праграм бібліятэкамі. Прааналізаваны палітычныя, эканамічныя і культурна-псіхалагічныя ўмовы, якія ўплываюць на фарміраванне і развіццё тэорыі і практыкі партнёрскіх адносін бібліятэк з рознымі суб'ектамі грамадства. Прыведзены рэкамендацыі па актывізацыі прафесійнай дзейнасці бібліятэчных спецыялістаў у галіне сацыяльнага партнёрства.

Сучасны перыяд развіцця грамадства характарызуецца, з аднаго боку, рэзкім павелічэннем сацыяльных праблем, а з другога – умацаваннем ролі грамадскасці ў пошуку шляхоў іх вырашэння. У якасці аднаго з рэгулятараў грамадскіх адносін усё часцей разглядаецца сацыяльнае партнёрства, якое бярэ свае вытокі ў сферы сацыяльна-працоўных адносін.

Прынцыпы сацыяльнага партнёрства замацаваны ў канстытуцыях і законах розных краін, а сярод сутнасных яго палажэнняў вылучаюцца наступныя: вядзенне сацыяльнага дыялога, замацаванне сацыяльнай справядлівасці, падтрымка сацыяльна-эканамічнай палітыкі ў розных сферах грамадскага ўзае-

мадзьяння, развіццё грамадскай ініцыятывы, фарміраванне элементаў грамадзянскай супольнасці і інш. [10].

Сацыяльнае партнёрства ў бібліятэчнай справе пачало развівацца ў пачатку XXI ст. Бібліятэкі сталі пазіцыянаваць свае інтарэсы ў грамадстве, будаваць адносіны з рознымі суб'ектамі сацыяльна-культурнага асяроддзя, прыцягваць дадатковы вопыт, інфармацыю, рэсурсы. У гэты перыяд сфарміраваліся так званыя традыцыйныя формы сацыяльнага партнёрства бібліятэк, сканцэнтраваныя вакол узаемадзьяння бібліятэкараў і чытачоў, бібліятэчных спецыялістаў паміж сабой і бібліятэк як суб'ектаў грамадства і рэгіянальных суполак.

Пры гэтым адзначаецца адсутнасць профільнага акрэслення тэрміна «сацыяльнае партнёрства бібліятэк» і, як вынік, звужэнне зместу і кірункаў іх шматварыянтных бягучых і доўгатэрміновых партнёрскіх сувязей [6; 7].

У афіцыйных ацэнках, навуковых даследаваннях, выступленнях вядучых прадстаўнікоў бібліятэчнай супольнасці СНД усё часцей уздымаецца праблема тэрэтычнага асэнсавання сацыяльнага партнёрства ў кантэксце інаватыкі і распрацоўкі механізмаў яго практычнай рэалізацыі ў бібліятэках. Таму мы прапануем разглядаць сацыяльнае партнёрства як дзейнасць усіх суб'ектаў грамадства – дзяржаўных структур, камерцыйных і некамерцыйных арганізацый, прыватных асоб – па вырашэнні матэрыяльна-рэчавых і духоўных супярэчнасцей у функцыянаванні элементаў сістэмы «бібліятэка», а менавіта: матэрыяльна-тэхнічнай базы, бібліятэчнага фонду, бібліятэчнага персаналу і карыстальнікаў.

Акрамя таго, улічваючы інавацыйны статус сацыяльнага партнёрства ў бібліятэчна-інфармацыйнай дзейнасці, існуе патрэба перасэнсавання ролі бібліятэкі ў сацыюме і выпрацоўкі новага канцэптуальнага падыходу да развіцця партнёрскіх адносін бібліятэк.

Трэба адзначыць, што ў сучасным бібліятэказнаўстве існуе некалькі канцэптуальных падходаў да вызначэння сутнасці і прызначэння сацыяльнага партнёрства.

Першы падыход – маральна-этычны, заснаваны на гістарычнай традыцыі дабрачыннасці і патранату, якім уласцівы функцыі зберажэння, узнаўлення і развіцця грамадства [1]. Ва ўсе часы ў дабрачыннасці бачылі вялікія даброты і крыніцу сацыяльнага і маральнага

адзінства розных колаў насельніцтва. Гістарычна склалася так, што дабрачыннасць мае пазітыўную ролю ў стварэнні і падтрымцы разнастайных сацыяльных інстытутаў грамадства. Не выключэнне і бібліятэкі. У гэтым сэнсе развіццё ўзаемаадносін паміж бібліятэкамі і суб'ектамі партнёрства павінна будавацца на аснове агульнага маральнага імператыва і вызначацца маральнымі абавязкамі і пачуццём сацыяльнай адказнасці за сумесную дзейнасць.

Другі падыход – грамадзянскі, абумоўлены, на думку С. А. Басава, адпаведнай місіяй публічнай бібліятэкі, якая выконвае ў сучасным грамадстве адносна новую прыкладную функцыю – функцыю грамадзянскай сацыялізацыі. Апошняя цесна звязана з грамадзянскай культурай, базіс якой складае гуманізм – як светапогляд і як лад жыцця сучаснага чалавека [2]. Бібліятэка разглядаецца як сацыяльны мадэратар мясцовага супольніцтва. Разнастайнасць грамадскіх працэсаў павінна адэкватна адлюстроўвацца ў фондах, даведачным апаратах, складаць інфармацыйны фундамент работы з карыстальнікамі. Што тычыцца бібліятэчных спецыялістаў, то яны з'яўляюцца арганізатарамі зносін і непасрэднымі іх удзельнікамі, а таксама транслятарамі культурных і іншых каштоўнасцей. Іх прафесійная дзейнасць сканцэнтравана на павышэнні ўзроўню грамадзянскай кампетэнтнасці асобы, а грамадзянская пазіцыя грунтуецца на прынцыпе: «Бібліятэка павінна закладаць фундамент агульначалавечай культуры» [2, с. 10].

Трэці падыход – інстытуцыйна-нальны, калі бібліятэка як сацыяльны інстытут будзе сваю дзейнасць, абапіраючыся на паслядоўнасць трох парадыгм бібліятэчнага абслу-

гоўвання: сэрвіснай, педагогічнай і гуманістычнай [3; 9]. Пры гэтым бібліятэкар і карыстальнік у адносінах адзін да аднаго займаюць раўнапраўную пазіцыю і ўзаемадзейнічаюць у рэжыме дыялога. Бібліятэка павяжае правы і вольны выбар карыстальніка, але пры ўмове ўсведамлення ўласных мэт дзейнасці. Яе прызначэнне – дапамога людзям у рэалізацыі іх асобных і грамадзянскіх інтарэсаў. Адзін з ідэолагаў гэтага падыходу С. А. Басаў выказвае меркаванне аб тым, што задачай бібліятэкара становіцца не толькі падтрымка дзейнасці традыцыйных чытацкіх аб'яднанняў, але і стварэнне назіральніцкіх, добраахвотных і іншых грамадскіх структур, якія дазваляюць насельніцтву прымаць актыўны ўдзел у рабоце бібліятэк і ўплываць на інтэнсіўнасць партнёрскіх адносін.

Чацвёрты падыход – гаспадарчы. Сацыяльнае партнёрства разглядаецца як інвестыцыйны складнік, накіраваны на ўмацаванне перш за ўсё матэрыяльна-тэхнічнай і рэсурснай базы бібліятэкі [4; 11]. Як сведчаць вынікі дзяржаўнага маніторынгу, агульны стан матэрыяльнай базы бібліятэк, асабліва сельскіх, патрабуе паляпшэння: бібліятэкі размяшчаюцца ў аварыйных будынках, функцыянуюць пры адсутнасці тэлефоннай сувязі, Інтэрнэту, ацяплення [12, с. 43]. Разам з тым матэрыяльна-тэхнічная база з'яўляецца неад'емнай часткай бібліятэчнага асяроддзя, стварае яго рэчавы фундамент, забяспечвае камфортнасць спажывання бібліятэчна-інфармацыйных прадуктаў і паслуг, садзейнічае рэалізацыі прафесійных і грамадскіх зносін на мікра- і макраўзроўнях бібліятэчнай дзейнасці.

Вылучаныя падыходы, з аднаго боку, утвараюць базіс станаўлення

сацыяльнага партнёрства ў бібліятэчных установах, дзе вядучая роля адводзіцца бібліятэчнаму спецыялісту як ініцыятару партнёрскай дзейнасці і выхавацелю грамадзянскай культуры карыстальнікаў, а з другога – адкрываюць перспектыву для пашырэння функцый і напрамкаў бібліятэчнага абслугоўвання, выпрацоўкі якасна новага разумення бібліятэчнай работы ў кантэксце сацыяльнай сістэмы, якая функцыянуе сугучна аб'ектыўным заканамернасцям і тэндэнцыям.

Адсутнасць устойлівых метадычных асноў рэалізацыі сацыяльнага партнёрства бібліятэчнымі ўстановамі ўскладняе якасць і эфектыўнасць яго ўкаранення. Методыка ўключэння механізмаў сацыяльнага партнёрства ў бібліятэчную дзейнасць знаходзіцца на этапе распрацоўкі. Існуе думка, што названая методыка павінна абапірацца ў першую чаргу на разуменне сацыяльнага партнёрства як сацыяльнага дзеяння, заснаванага на пачуццях салідарнасці і агульнай адказнасці за праблему. Таму мы лічым, што яна павінна адлюстроўваць працэсы пошуку новых рашэнняў, развіцця праектнай культуры, удаканалення адміністрацыйных працэдур, планавання і фінансавання, распрацоўкі маркетынговых стратэгий бібліятэчнай дзейнасці.

У якасці асноўнага крытэрыю эфектыўнасці працэсаў сацыяльнага партнёрства можна разглядаць прафесіяналізм супрацоўнікаў бібліятэк: адпаведнасць іх прафесійнай кампетэнцыі новым сацыяльным задачам мадэрнізацыі галіны. Таму ў мэтах аптымізацыі сацыяльна карыснай дзейнасці бібліятэчнымі спецыялістамі могуць рабіцца наступныя крокі:

– стварэнне ў бібліятэцы спрыяльных сацыяльна-псіхалагічных і

вытворчых умоў, неабходных для ўкаранення ў яе дзейнасць інавацыйных тэхналогій і метадаў работы; фарміраванне атмасферы даверу;

– рэалізацыя комплексу мерапрыемстваў (бібліятэчных, сацыякультурных), накіраваных на раскрыццё творчага патэнцыялу, крэатыўнага мыслення бібліятэкараў, карыстальнікаў, партнёраў;

– выкарыстанне праектных метадаў для рэалізацыі сацыяльна значных напрамкаў бібліятэчнай работы; прыцягненне карыстальнікаў, партнёраў да выканання бібліятэчных праектаў у якасці распрацоўшчыкаў, каардынатораў, экспертаў, кансультантаў;

– уключэнне тэматыкі сацыяльнага партнёрства ў праграмы дадатковай прафесійнай адукацыі бібліятэчных спецыялістаў і кіраўнікоў бібліятэк розных тыпаў з улікам найноўшых дасягненняў у бібліятэчнай тэорыі і практыцы, андрагогіцы, псіхалогіі; выкарыстанне кантэкстнага навучання бібліятэкараў, калі праз дзейнасць (у нашым выпадку – арганізацыю сацыяльнага партнёрства) адбываецца засваенне сацыяльнага вопыту, назапашваецца метадычныя навыкі, фарміруюцца кіраўніцкія задаткі;

– асваенне міжнародных сацыяльных стандартаў дзейнасці некамерцыйных арганізацый, накіраваных на іх устойлівае развіццё (Global Reporting Initiative, Account Ability);

– пошук патэнцыяльных партнёраў з дапамогай сацыяльных сетак (ВКонтакте, Мой мир, Однокласники, Badoo) і іншых віртуальных сэрвісаў.

Рэалізацыя названага вышэй комплексу мерапрыемстваў можа паўплываць на стварэнне ў бібліятэцы своеасаблівай інавацыйнай пляцоўкі, здольнай забяспечыць бібліятэ-

карам, карыстальнікам і партнёрам магчымасць самаўдасканалення і самаразвіцця. Для гэтага прадстаўляецца рацыянальным комплексны ўлік палітычных, эканамічных і культурна-псіхалагічных умоў, неабходных для функцыянавання партнёрскіх адносін у бібліятэчнай сферы.

Трэба адзначыць, што ў Беларусі пастулаты дзяржаўнай палітыкі, накіраваныя на прыярытэтнае развіццё бібліятэчна-інфармацыйнай галіны, замацаваны заканадаўча. Яны актыўна рэалізуюцца праз дзяржаўныя праграмы «Культура Беларусі», «Электронная Беларусь», «Захаванне і развіццё культуры Рэспублікі Беларусь на перыяд 2006–2010 гг.», Праграму інфарматызацыі галіны культуры на перыяд да 2010 г. і інш. і знаходзяць увасабленне ў дзейнасці канкрэтных бібліятэк па іх камплектаванні, аўтаматызацыі, матэрыяльна-тэхнічным перааснашчэнні. Як адзначае У. А. Шышкін, у Беларусі «створана інфраструктура для фарміравання адзінай інфармацыйнай прасторы на прынцыпах карпаратыўнага ўзаемадзеяння» [12, с. 38], гэта выклікае «забеспячэнне максімальнай даступнасці да інфармацыі, ведаў, што паспрыяе ўстойліваму сацыяльнаму і эканамічнаму развіццю краіны» [12, с. 44]. Падтрымліваючы дадзеную думку, варта адзначыць значнасць пытання, якое датычыцца рэгіянальных (тэрытарыяльных) асаблівасцей развіцця бібліятэчных сетак, якое экстрапаліруецца на эфектыўнасць дзейнасці ўсёй бібліятэчна-інфармацыйнай галіны і вызначае кірункі сацыяльнага супрацоўніцтва. Дарэчы, згодна з данымі на канец 2010 г. у рэспубліцы налічваецца каля 9,3 тыс. публічных і спецыяльных бібліятэк [12], дынамізм сацыяльнага

дзялога якіх залежыць ад агульных тэндэнцый, звязаных з арганізацыйна-распарадчымі аспектамі кіравання бібліятэкамі і бібліятэчнай справай.

Эканамічныя ўмовы сацыяльнага партнёрства накіраваны на падтрымку сацыяльна-эканамічнай раўнавагі паміж суб'ектамі гаспадарання і бібліятэкамі, матывацыю апошніх да ўкаранення інавацыйных мадэляў гаспадарання і пашырэння наменклатуры бібліятэчна-інфармацыйных прадуктаў і паслуг і, як вынік, павышэнне статусу ў грамадстве і грамадскай свядомасці.

Бібліятэчныя паслугі адносяцца да катэгорыі сацыяльна значных. Па меркаванні экспертаў, «прырода сацыяльна значных даброт падобна да прыроды грамадскіх даброт, таму яны прадастаўляюцца карыстальнікам бясплатна ці па цэнах, якія не пакрываюць выдаткі іх вытворчасці» [5]. У гэтым сэнсе сацыяльная накіраванасць бібліятэчнай дзейнасці вызначаецца нарматывамі бюджэтнай забяспечанасці выдаткаў на культуру ў разліку на аднаго чалавека ў памеры 1,5 базавай велічыні, у тым ліку 1,3 – за кошт бюджэтнага фінансавання, 0,2 – за кошт аказання платных паслуг [8, с. 193, 194].

Разам з тым улік эканамічных фактараў пры арганізацыі партнёрства спрыяе пашырэнню асартыменту сэрвісных і кансалтынгавых паслуг бібліятэк, выкарыстанню праграма-мэтавага планавання бібліятэчнай работы, далучэнню фізічных і юрыдычных асоб да матэрыяльнай падтрымкі бібліятэк, прыцягненню пазабюджэтнага фінансавання праз выкананне дадатковых ін-

фармацыйных і сацыякультурных паслуг насельніцтву.

Культурна-псіхалагічныя ўмовы, якія ўплываюць на інтэнсіўнасць сацыяльнага партнёрства бібліятэк, абумоўлены грамадскім менталітэтам, характэрнымі рысамі якога выступаюць талерантнасць, настрой на супрацоўніцтва, павага да іншых. Пры гэтым з боку бібліятэк павінны рабіцца захады па фарміраванні грамадзянскай свядомасці, накіраванай на ўсведамленне значнасці бібліятэк у культурным, адукацыйным, прафесійным развіцці насельніцтва; па праяўленні сацыяльнай адказнасці бізнесу, удзеле прадпрымальнікаў у рэалізацыі сацыяльна значных бібліятэчных праграм і праектаў.

Такім чынам, эфектыўнае ўзаемадзеянне бібліятэк з партнёрамі дазваляе: пашыраць ахоп мэтавых груп карыстальнікаў, дакладна і якасна выяўляць іх патрэбнасці, запыты і інтарэсы, больш дыферэнцавана выкарыстоўваць формы і метады супрацоўніцтва; аб'ядноўваць рэсурсы і павышаць якасць прадастаўленых паслуг, пашыраць іх наменклатуру; далучаць да сумеснай дзейнасці спецыялістаў высокай кваліфікацыі ў сферах, якія выходзяць за межы асноўнай дзейнасці бібліятэкі.

Уступаючы ва ўзаемавыгадныя і доўгатэрміновыя адносіны з партнёрамі, бібліятэкі адначасова павышаюць сацыяльную эфектыўнасць сваёй дзейнасці і ўласны прэстыж у грамадстве, тым самым уздзейнічаюць на сацыякультурнае асяроддзе. Разам з тым пашыраецца як галіновая, юрыдычная, арганізацыйная прыналежнасць партнёраў, так і развіваюцца формы іх сацыяльнага ўзаемадзеяння з бібліятэкамі.

1. *Апресян, Р. Г.* Дилеммы благотворительности / Р. Г. Апресян // Обществ. науки и современность. – 1997. – № 6. – С. 56–67.
2. *Басов, С. А.* «...Но гражданином быть обязан»: публичная библиотека как социальный модератор / С. А. Басов // Библ. дело. – 2007. – № 6. – С. 9–12.
3. *Басов, С. А.* Принять нельзя отложить: о знаках препинания в проекте Кодекса библиотечной этики / С. А. Басов // Библ. дело. – 2011. – № 6. – С. 36–41.
4. *Галыгина, Л.* Время социальных инициатив / Л. Галыгина // Библиополе. – 2008. – № 2. – С. 7–9.
5. *Калабина, Е. Г.* Конструирование оценки социально-экономической эффективности деятельности организаций государственного сектора экономики / Е. Г. Калабина [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.aspe.spb.ru/reports/kalabina.doc>. – Дата доступа: 29.09.2011.
6. *Матлина, С. Г.* Нам не жить друг без друга: социальное партнерство в развитии публичной библиотеки / С. Г. Матлина // Библ. дело. – 2007. – № 6. – С. 2–6.
7. *Мурашко, О. Ю.* Социальное партнерство в контексте деятельности муниципальной библиотеки / О. Ю. Мурашко // Библиотековедение. – 2007. – № 2. – С. 29–32.
8. *Ракавецкая, Л. И.* Менеджмент у бібліятэчнай справе (тэхналагічны бібліятэчны менеджмент): вучэб. дапам. / Л. И. Ракавецкая; М-ва культуры Рэсп. Беларусь, Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў. – Мінск, 2010. – С. 193–195.
9. *Соколов, А. В.* На пути к Кодексу библиотечной этики: новая редакция нуждается в доработке / А. В. Соколов // Библ. дело. – 2011. – № 6. – С. 33–35.
10. Социальное партнерство в условиях становления и развития рыночных отношений: учеб.-информ. материал / авт.-сост. В. Н. Яковчук. – Минск: МИТСО, 2007. – 36 с. – (Библиотечка журнала «Груд. Профсоюзы. Общество»; вып. 10).
11. *Титова, В.* Наши щедрые дарители / В. Титова, Т. Зинина // Библиотека. – 2008. – № 7. – С. 8–10.
12. *Шышкін, У. А.* Бібліятэчныя ўстановы / У. А. Шышкін // Беларуская культура сёння: гадавы агляд, 2010 / Беларус. дзярж. ун-т культуры і мастацтваў; аўт. калектыў: І. В. Анціпенка [і інш.]; пад. агул. рэд. Т. У. Стружэцкага. – Мінск, 2011. – С. 38–44.

J. PERAVERZEVA

SOCIAL PARTNERSHIP AS A MECHANISM OF THE STABLE DEVELOPMENT OF LIBRARIES

Conceptual approaches to the definition of the essence of social partnership of libraries are considered in the article: morally-ethical, humanistic, institutional, economic. The problem of methodical maintenance unreadiness of the processes of realization of the social programs in libraries is revealed. Political, economic and cultural-psychological conditions influencing the formation and development of the theory and practice of partner relations of libraries with various social subjects are analysed. Recommendations on the activization of professional work of library experts in the field of social partnership are given.